

■ Pamięć o polskich autochtonach z Ziemi Zachodnich i Północnych w roku rocznicowym

Marcin Tujdowski

Na 2019 r. przypada kilka rocznic ważnych dla upamiętniania obecności polskiej ludności rodzimej (tzw. autochtonów) na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Obecność autochtonów w tradycji tych ziem jest istotna z punktu widzenia polskiej polityki pamięci. Tradycję polskiej ludności rodzimej Ziemi Zachodnich i Północnych próbowano zdyskontować w czasie PRL, włączając autochtonów w szerszy mit „prapolskich” czy „piastowskich” ziem odzyskanych w 1945 r. Przy tym historię autochtonów wykorzystywano wybiórczo, omijając wątki niepoprawne z punktu widzenia polityki PRL (np. członkostwo w Armii Krajowej czy przywiązanie do tradycji rzymskokatolickiej). Akcentowano natomiast inne kwestie, przedstawiając zmagania autochtonów z niemiecką administracją jako spór o charakterze klasowym czy antyniemieckim. To mogło sprawić, że po 1989 r. pamięć o autochtonach niesłusznie podzieliła los innych tematów zaliczonych do dyskursu historycznego PRL. Tymczasem tradycja autochtonów stanowi żywe świadectwo udziału tych obszarów w historii Polski i Polaków przed 1945 r. Co istotne, mimo nieobecności tematu autochtonów w głównym nurcie polskiej pamięci historycznej, lokalne społeczności kultywują tę pamięć, czego dowodem są liczne komemoracje.

Rocznica Powstania Wielkopolskiego

W 1919 r. zwycięskie zakończenie Powstania Wielkopolskiego wyznaczyło przebieg zachodniej granicy Polski, a tym samym w niektórych regionach zdefiniowało obszar zamieszkania autochtonów po niemieckiej stronie. Pierwszy, ogólny przebieg granicy polsko-niemieckiej w zachodniej Wielkopolsce został wskazany

Redakcja:
Radosław Grodzki
Jacek Kubera
(redaktor naczelny)
Piotr Kubiak
Krzysztof Malinowski

Korekta:
Hanna Różanek

Nr 13(387)/2019
15.05.19

ISSN 2450-5080

Biuletyny dostępne
także dzięki:
NEWSLETTER IZ
FACEBOOK
SCRIBD
LINKEDIN
TWITTER

w Trewirze 16 lutego 1919 r. Ostatecznie przebieg granicy uregulował Traktat Wersalski z 28 czerwca 1919 r. (postanowienia weszły w życie w styczniu 1920 r.). Zachodnia granica Polski została określona w artykule 27 w części drugiej Traktatu Wersalskiego. Po niemieckiej stronie granicy pozostały części powiatów historycznie zamieszkałych przez ludność polską, w tym te utracone w wyniku II rozbioru. Polscy autochtoni brali udział w Powstaniu Wielkopolskim.

W województwie lubuskim uroczystości obchodzono 100. rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Główne obchody miały miejsce w grudniu 2018 r. W Zielonej Górze uroczystości organizowało Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z udziałem władz miejskich i wojewódzkich. W mieście znajduje się Pomnik Dobosza Powstania Wielkopolskiego (jedno z nielicznych upamiętnień poza Wielkopolską). W Sulechowie (woj. lubuskie) również zorganizowano uroczyste obchody. Mimo że ten region przynależy do województwa lubuskiego, kultywuje się tutaj pamięć o wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Dawny niemiecki powiat sulechowsko-świebodziński powstał w wyniku postanowień Traktatu Wersalskiego, na jego terenie zamieszkiwała polska ludność autochtoniczna. Na terenie powiatu znajdował się Babimost, którego w lutym 1919 r. w ciężkich walkach bronili powstańcy wielkopolscy. Obchody rocznicowe w Sulechowie obejmowały szereg imprez i wydarzeń (odczyty, wystawy, pokaz rekonstrukcji historycznej).

Rocznica powstania polskich szkół powszechnych

W czerwcu 1929 r. na obszarach Niemiec zamieszkałych przez polską ludność rodzimą rozpoczęły działalność polskie szkoły. Stało się to możliwe dzięki uchwaleniu przez parlament pruski 31 grudnia 1928 r. „Ordynacji dotyczącej uregulowania szkolnictwa dla mniejszości polskiej” oraz rozporządzenia wykonawczego z 21 lutego 1929 r. Te uregulowania powstały dzięki wysiłkom posta Jana Baczewskiego, znanego warmińskiego działacza polonijnego, założyciela Związku Polaków w Niemczech. Z tego powodu określano je jako „lex Baczewski”. Działacz polonijny Jan Baczewski w latach 1922-1928 był posłem do pruskiego Landtagu, po 1945 r. został posłem na Sejm, zasiadał w Komisji Ziemi Odzyskanych i Repatriacji.

W pierwszych latach funkcjonowania ordynacji powołano 57 polskich szkół powszechnych, w których uczyło się ponad 1700 dzieci (stan na 1931 r.). Ponadto utworzono dwa gimnazja: w Bytomiu oraz w Kwidzynie. Pierwsze szkoły powszechne powstały już w kwietniu na Warmii, w czerwcu otwierano szkoły na Babimojszczyźnie. Polskie placówki edukacyjne w Niemczech działały w niesprzyjających warunkach (m.in. nauka mogła odbywać się jedynie w prywatnych pomieszczeniach, utrzymywanych ze składek rodziców – subwencje można było otrzymać po przekroczeniu liczby 40 dzieci; szkoły były atakowane przez nazistowskie bojówki), a mimo to udało się je utrzymać aż do 1939 r. Polska kadra i uczniowie zostali poddani prześladowaniom już na kilka dni przed wybuchem wojny – na przykład 25 sierpnia 1939 r. Gestapo aresztowało wszystkich, tj. uczniów, nauczycieli i pracowników z gimnazjum w Kwidzynie. Wielu nauczycieli z polskich szkół zamęczono w obozach koncentracyjnych (sam Baczewski przeżył osadzenie w Sachsenhausen).

W maju i czerwcu 2019 r. szkoły Babimojszczyzny, które odwołują się do tradycji przedwojennych polskich szkół, będą obchodzić uroczyste 90-lecie działalności edukacyjnej. Na Warmii i Mazurach, gdzie powstawały pierwsze szkoły dla polskiej mniejszości, radni Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwalili rok 2019 Rokiem 90-lecia Polskich Szkół na Warmii i Mazurach. W miejscowościach regionu odbyły się również lokalne uroczystości rocznicowe.

Rocznica śmierci księdza Boleśława Domańskiego

W 1939 r. zmarł ksiądz Boleśław Domański – postać niezwykle zasłużona dla Polaków w Niemczech. Przez lata obejmował parafię w Zakrzewie Złotowskim, gdzie dał się poznać jako prężny organizator środowisk polskiej mniejszości w Niemczech. W 1933 r. został wybrany prezesem Związku Polaków w Niemczech. Ksiądz Boleśław Domański zmarł 21 kwietnia 1939 r. w Berlinie, trzy dni później został pochowany w Zakrzewie. Kondukt pogrzebowy z Berlina oraz pogrzeb księdza Domańskiego były ostatnimi uroczystościami Związku Polaków w Niemczech przed delegalizacją organizacji w 1939 r.

W 2019 r. dwukrotnie odbyły się uroczystości poświęcone 80. rocznicy śmierci księdza Domańskiego. Dom Polski w Zakrzewie w dniach 30-31 marca zorganizował akademię rocznicową połączoną z okolicznościowymi koncertami, mszą świętą oraz złożeniem wieńców na grobie księdza. Z kolei w Muzeum Ziemi Złotowskiej miesiąc później odbyło się naukowe spotkanie poświęcone różnym aspektom życiorysu księdza Domańskiego, połączone również z mszą świętą, odsłonięciem okolicznościowej tablicy w kościele oraz złożeniem kwiatów na grobie księdza.

Wnioski

Większość z opisywanych wydarzeń komemoratywnych ma charakter oddolny, tj. inicjatywa oraz wysiłek organizacyjny pochodzą ze strony lokalnych wspólnot i ich środowisk (np. stowarzyszeń). W przypadku upamiętnienia rocznicy śmierci księdza Boleśława Domańskiego mieliśmy do czynienia z dwoma osobnymi uroczystościami w krótkim odstępie czasu. To oznacza, że kultywowanie pamięci o polskiej ludności autochtonicznej stanowi ważny element tożsamości tych wspólnot. Może być odpowiedzią na potrzebę regionalnego dopełnienia ogólnopolskiej pamięci historycznej, ponieważ treści historyczne ważne dla mieszkańców tych regionów o złożonej przeszłości (w tym przypadku: historia polskiej ludności rodzimej na ziemiach powszechnie uważanych za „poniemieckie”) nie funkcjonują w oficjalnym obiegu pamięci.

Tezy zawarte w tekście wyrażają jedynie opinie autora.

Marcin Tujdowski - dr, analityk w Instytucie Zachodnim, socjolog i politolog. Obszary badawcze: stosunki polsko niemieckie, aktywność skrajnej prawicy w Niemczech, migracje i pogranicza.